

כתב-התנועה אשכול-וכמן מחקר, הוראה, ריקוד

מאת עמוס חץ

התנועה בבתי-הספר ובמוסדות להשכלה גבוהה ונעשו מחקרים בתחומים שונים, וקיימות שתי להקות פעילות המופיעות תדירות בארץ ובחור"ל.

בכל אלה עוסקים כיום חוקרים, מורים, רקדנים וכוריאוגרפים, ואין ספק שיש בכך הוכחה לקומוניקטיביות הגדול של כתב-התנועה.

מחקר

כתב-התנועה הומצא בידי נועה אשכול ואברהם וכמן בתחיל שנות ה-50 ויצא לאור בספר: Movement Notation (Iedenfeldt & Nicolson, 1958).

בעזרת חוקרים מיומנים בכתב-התנועה (אנשים שהוכשו במשך השנים על-ידי נועה אשכול) ובסיוע מומחים מתחום התמחות מגוונים, יושם הכתב למשטרי תנועה שונים שנרשמו והוצאו לאור. בכל הספרים האלה נעשה עכשיו שימוש בתהליך הוראת התנועה והכתב.

רשימת המחקרים שיצאו בדפוס כוללת את:

- כתב-התנועה - נועה אשכול ואברהם וכמן (1958) הספר הראשון שיצא לאור, הפור את עקרונות הכתב
- בלט קלאסי - נועה אשכול עם רחלי נול (1968) המילון הבסיסי של הבלט הקלאסי
- התעמלות - נועה אשכול עם משה ארד ומרגלי זוננפלד (1969); תרגילי התעמלות התעמלות חופשית, אתלטיקה קל ושחייה
- ריקודים ישראלים - נועה אשכול עם מיכל שוש ושמואל זיידל (1970); ארבעי וחמש וריאציות של ריקודי נשי תימניות ושבעה-עשר ריקודי נשי ישראלים
- ריקודים תימניים - נועה אשכול עם תרצה ספי שמואל זיידל ומיכל שושני (1971) אוסף של 142 וריאציות על צנ תימני
- דבקה - נועה אשכול עם שמואל זיידל (1975); עשרים וארבעה ריקודי נשי

אחד האירועים החשובים, שהיה ציון-דרך בתולדות כתב-התנועה אשכול-וכמן, הוא הקונגרס הבינלאומי לכתב-התנועה, שנערך בקיץ 1984 באוניברסיטת תל-אביב. הקונגרס ביטא באופן ברור את המגמה המצטיירת במשך 30 שנות פעילותה של נועה אשכול, לגילוי והבהרת התעלומות של תנועת גוף-האדם, שהריקוד הוא אולי ביטוייה האינטנסיבי ביותר - וכתב-התנועה סמלה המקיף.

הקונגרס זימן יחד רקדנים, כוריאוגרפים, חוקרים בשדה האמנות, הזואולוגיה, האתנוגרפיה, אנשי מחשב, מורים ומרפאים ואנשי כתב-התנועה ברוב השיטות המוכרות כיום.

הנושא שאיחד את כולם היה העבודה והתקווה המושקעים בפיתוחם של כתב-התנועה הקיימים; ללמוד ולשמר את תרבות הגוף האנושית והידיעה הברורה, שלשם כך יש צורך להפשיט תופעות אלה ולסמלן ברישום על גבי הנייר.

מראשית פעילותה של נועה אשכול אנו מוצאים שקידה ליישום כתב-התנועה בשלושה שטחי-פעולה: מחקר, הוראה וריקוד, ובדיקת אמינותו של הכתב בשטחי תנועה שונים, החל בבאלט הקלאסי, דרך ריקודי-העם, שיעוריו של ד"ר פלדנקרייז, טאיצ'י ואחרים.

במקביל, עסקה נועה אשכול כל השנים בהוראת תנועה וכתב בבתי-ספר לתיאטרון, במחלקה למחול באקדמיה בירושלים, בסמינר הקיבוצים ובמכון למחקר כתב-התנועה באוניברסיטת תל-אביב.

תחום שלישי - ולא האחרון שבהם - הוא חיבור ריקודים באמצעות הכתב ודאגה קפדנית לאיכות ביצועם לפני הקהל הרחב, במסגרת להקתה לריקוד קאמרי.

בסקירה זו אפרוש את הפעילות הנעשית כיום בשלושת התחומים האלה: מחקר, הוראה וריקוד באמצעות כתב-התנועה אשכול-וכמן. אנסה להצביע על הגדילה שהתרחשה בהם ולהוכיח בכך את הקשר שבין שלושת התחומים ואת העובדה, שהמצאת כתב-התנועה שינתה את הרגלי החשיבה והאסתטיקה שלנו, בריקוד, בהתבוננות על המתנועע, והיא משפיעה וקוראת לשינוי באופני הוראת התנועה והריקוד.

אם בתחילת שנות ה-50 נשאה נועה אשכול את כל שלושת התחומים האלה לבדה על כתפיה, הרי כיום נלמד כתב-

רובעית - נועה אשכול (1975); סריטה של ריקודים, חיבורה של נועה אשכול, בוצע ע"י להקת הריקוד הקאמרי

בצד הספרים העוסקים בסגנונות ריקוד שונים ובתרבות הגוף אנו מוצאים יישומים בתחומים נוספים, כגון האמנות הוויזואלית, הזואולוגיה והפסיכולוגיה.

אמנות ויזואלית

ג'ון האריס, רקדן וצייר, שהצטרף לקבוצה של נועה אשכול מראשיתה והיה שותף להוצאת ספרה כתב הראשון, עיצב בו את האורים והפרטיטורות. הוא משתמש בהנחות היסוד של כתב-התנועה, על-מנת ליצור צורות דרמטיות - ציור. כיום הוא משתמש במחשב ויוצר סרטים, בהם הוא בונה את הצורות ומניע אותן מכוח אותן הנחות שבבסיס כתב-התנועה אשכול-וכמן.

האריס פרסם את עבודתו בשלושה ספרים ובמאמרים הדנים בתיאוריה ובפרקטיקה של יישום הכתב באמנות הוויזואלית: *Shapes of Movement* (1969) *Language as Shaper of Movement* (1983) *Symmetry and Notation* (1985)

זואולוגיה

ד"ר אילן גולני ואיתו חוקרים אחרים מהמחלקה לזואולוגיה באוניברסיטת תל-אביב עוסק במחקר התנהגות בעלי-חיים, ומשתמש בכתב על-מנת לגלות תבניות התנהגות של יונקים ובעלי-חיים אחרים. ספרו הראשון, "התן הזהוב", הינו מחקר תהליכי החיזור של זוג תנים (1969).

מאז ועד היום פרסם ד"ר גולני מאמרים רבים הדנים בהתנהגות, התפתחות והחלמה של מגנוני התנועה אצל בעלי-חיים.

פסיכולוגיה

עין-יה כהן כתבה תיאור תנועתי של שפת-הידיים של החרשים בארץ, המכיל אספקטים שונים של השפה. המילון כולל תיאור תנועתי מדויק בכתב-התנועה של המלים כפי שהן "נאמרות" באמצעות תנועות-הידיים. המילון נכתב על-ידי ל. נמיר, ד"ר י. מ. שלזינגר וע. כהן.

הוראה

שדה הפעילות השני שאפרט הינו ההוראה. כתב-התנועה נלמד היום כחלק מתוכנית הלימודים בשלושה מוסדות

- עריכים ועשרה ריקודיים ישראל ליים המבוססים על הדבקה
- נועה אשכול עם שמואל זיידל (1986); מקראה בריקודים אותנטיים מישראל
- שמואל זיידל (1987); תבניות משותפות בריקודיים תימניים, כור-דיים, ערביים ובהורה
- נועה אשכול (1970)
- מחקר באקורדים מרחביים, שנערך באמצעות מחשב ע"י נועה אשכול באוניברסיטת אילינוי, ארה"ב; נעשה על-ידי נועה אשכול וג'ון האריס בפקולטה לאמנויות באוניברסיטת תל-אביב ועומד להתפרסם בקרוב
- נועה אשכול (1973); 35 תרגילי תנועה, אסופה של עבודות שנעשו ע"י תלמידי נועה אשכול, שנאספו ונערכו על-ידיה למקראה בכתב-תנועה
- 50 שיעורים של ד"ר מ. פלדנקרייז (1980); שיעוריו של פלדנקרייז, שהועברו מסרט מגנטי, כפי שהוא עצמו לימדם נרשמו בכתב-התנועה
- נועה אשכול עם ג'. האריס, שמואל זיידל ומיכל שושני, (1971); תנועות ידיים ואצבעות עם דוגמות מן הריקוד ההודי ומשפת-הידיים של החרשים בישראל
- נועה אשכול עם מוקי דגן ומיכל שושני (1979-82); מחקר השוואתי בין הכתב של רודולף פון לאבאן לאשכול-וכמן
- ריקוד מהמאה ה-18, כתוב בשלושת הכתבים: לאבאן, בנש, אשכול-וכמן; הוצא לכבוד הקונגרס הבינלאומי לכתב-התנועה, שנערך באוניברסיטת תל-אביב (1984)
- נערך ע"י אנליז ס. הוימן (1984); מילון הסימנים המופיעים בכתב-התנועה אשכול-וכמן
- תרצה ספיר, בעריכת נועה אשכול (1987); מקראה לתלמידים ולמורים. ריקודים מחוברים לשירי חנוכה
- נועה אשכול (1988); מקראה ומחקר בשלוש צורות של הטאייצ'י
- נועה אשכול (1975); סריטה של ריקודים, חיבורה של נועה אשכול, בוצע ע"י להקת הריקוד הקאמרי
- נועה אשכול (1975); סריטה של ריקודים, חיבורה של נועה אשכול, בוצע ע"י להקת הריקוד הקאמרי

להשכלה גבוהה. במגמה לתנועה במחלקה למחול באקדמיה למוסיקה ולמחול; במגמה למחול בסמינר הקיבוצים ובמחלקה לזואולוגיה באוניברסיטת תל-אביב.

עם היווסד המחלקה למחול באקדמיה בירושלים על-ידי חסיה לוי, הצטרפה נועה אשכול לסגל המורים והחלה ללמד כתב ותנועה ובכך עיצבה דפוסים להוראת התנועה והכתב כשני פנים של דיסציפלינה אחת, דבר שטבוע עמוק במחשבה של כל המלמדים היום את כתב-התנועה. בכך משמש הכתב כלי לעצב את גופו ונפשו של הרקדן, בונה את כישוריו הגופניים, בשיתוף מלא עם המנגנון האנליטי שלו ועם כישוריו היצירתיים.

תוצר מעניין של התהליך הזה הוא הספר "להתנועה, לכתוב ולקרוא". זוהי מקראה של תרגילים שנכתבו על-ידי תלמידים של נועה אשכול. במסגרת שיעורי התנועה, נתבקשו התלמידים לחבר ריקודים סביב סוגיות תנועתיות שונות, בדומה לתלמידי לשון, המתבקשים לכתוב חיבורים ובכך מתרגלים את השימוש בשפה ובחוקיה. הספר משמש כיום את הלומדים כשלב חשוב בתהליך הלימוד, בצד הספרים האחרים.

כיום קיימת מגמה לתנועה בתוך המחלקה למחול באקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים, שבה מלמדים עמוס חץ, עינייה כהן וציונה פלד (שתיהן בוגרות המחזורים הראשונים של המחלקה למחול) ואילת אלמגור.

בוגרי המחלקה פוזרים בארץ ומשמשים כמורים לאוכלוסייה מגוונת, החל בילדים קטנים וגמור בקשישים. חלקם פנה למחקר בכתב ולריפוי בתנועה וחלקם רקדנים המופיעים בלהקתה של נועה אשכול וב"תנועות" בהדרכת עמוס חץ.

בסמינר הקיבוצים, במגמת המחול, מלמדות כתב ותנועה תרצה ספיר, רחלי נול ומיכל שושני, שלושתן עובדות זה שנים עם נועה אשכול ושותפות לעבודות המחקר הנעשות באמצעות הכתב. רחלי נול רוקדת בלהקתה של נועה אשכול מאמצע שנות ה-60.

באוניברסיטת תל-אביב, במחלקה לזואולוגיה, מלמדים ד"ר אילן גולני ואחרים את כתב-התנועה לתלמידי המחלקה.

בסדנה ובבית-הספר שליד הלהקה הבין-קיבוצית בגעתון מלמדת יעל כנעני.

כמוכן נלמד הכתב בשני בתי-ספר תיכוניים: בתיכון שעל-יד האקדמיה למוסיקה בירושלים מלמדת איריס גורן, ובבית-הספר התיכון "אלון" ברמת-השרון - איריס לנה.

בבית-הספר לערכי תנועה העבודה בגונן ט' בירושלים נערך ניסוי ללמד ילדים בכיתות ז' כתב-תנועה על-ידי דפנה גונס.

במרצות השנים התקיימו קורסים שונים לכתב-תנועה ותנועה

אף בחו"ל. באוניברסיטת אילינוי ו-N.Y.U. בארה"ב, באוניברסיטות בהולנד ובבלגיה, בקורס להכשרת מורים בשיטתו של ד"ר פלדנרייז בארה"ב ובבתי-ספר אחרים באירופה.

ריקוד

בריקוד, כמו ביישום הכתב במחקר ובהוראה, הביאה נועה אשכול, באמצעות חיבוריה, פתרונות חדשים, עיצבה דפוסים חדשים בקומפוזיציה והציגה אידיאל חדש של רקדן.

העיסוק בתנועות הגוף באמצעות הכתב נותן בידיה אפשרות לבדוק ולחבר ריקודים שעשויים מארגונים מגוונים מאוד לגוף הרוקד וליחסים מורכבים בין הרוקדים, מבלי להיזקק לאמצעים נוספים כמוסיקה, תפאורה או סיפור שמחבר את רצף התנועות.

כבר בראשית שנות ה-50 הוצגו חיבוריה של נועה אשכול באמצעות הקבוצה לריקוד קאמרי, שחבריה היו: נעמי פולני, מירלה שרון, ג'ון האריס ונועה אשכול. בסוף שנות ה-60, כאשר שהתה נועה אשכול בשנת-שבתון באוניברסיטת אילינוי לצורך מחקר, הצטרפו אליה חברי הקבוצה ג'ון האריס, רחלי נול, אילנה כנאי ושמואל זיידל, וערכו מסע-הופעות ברחבי ארה"ב, שהסתיים באולם ה"פלייס" בלונדון.

בשנת 1972 הוזמנה הקבוצה להופיע ב"פסטיבל שני העולמות" בספולטו, באיטליה. רקדניה: רחלי נול, רותי סלע ושמואל זיידל הופיעו במשך כל השנים בארץ, באחרונה, בסתיו 1987. נערכו הופעות במשך שבוע ימים באוניברסיטת תל-אביב, כאשר בבקרים נערכות חזרות פתוחות לקהל ובערבים הופעות.

בראשית שנות ה-70 התחילה קבוצה נוספת לעבוד, כשאותה מחשבה מונחת ביסוד העבודה: כתב-התנועה משמש אף פה לגילוי עולם תנועתי חדש בריקוד. "תנועות" נוסדה ב-1971 על-ידי עמוס חץ. חבריה היום הינם בוגרים של המגמה לתנועה במחלקה לריקוד באקדמיה בירושלים.

במשך השנים הופיעה הלהקה במקומות שונים בארץ, בפסטיבל ישראל '84, בגרמניה, באנגליה ובארה"ב.

בשנים האחרונות עובדים רקדני "תנועות" בסטודיו בסדנות האמנים שבתלפיות (פרויקט של הקרן לירושלים). בסטודיו נערכות החזרות הקבועות וכמרכן נערכות סדנות לכל מי שרוצה להתנסות בדרך העבודה של התנועות: משחקי תנועה, ריקודי מעגל, עבודה עם אביזרים ושיעורי תנועה.

יעל כנעני, המלמדת בסדנה ובבית-הספר שליד הלהקה הבין-קיבוצית בגעתון, הציגה את עבודותיה בשנה האחרונה במסגרת "גוונים במחול".

איל עפרון השתתף בתחרות ע"ש גרטרוד קראוס עם קבוצה

של רקדנים שעובדים איתו בשנתיים האחרונות.

ייעשו בעזרת מחשבים.

בתוכניות הלימוד יופיע הכתב כמרכיב חשוב, החל בכיתות היסוד וכלה בהוראת החינוך הגופני ובהכשרת רקדנים וכוריאוגרפים. הכתב יהיה נושא מחייב בבחינות הבגרות של תלמידי המגמות לריקוד (שהולכות ומתרבות בזמן האחרון), ייכתבו ספרים שמיועדים להוראת התנועה בגילים השונים, יופיעו חיבורים – ריקודים מתוך הרפרטואר של הריקוד הקיים. רקדנים יחברו ויופיעו בהופעות יחיד, זוגות וקבוצות.

בכך נהפוך את תרבות הגוף לביטוי מלא יותר של הרוח האנושית.

עמוס חץ הוא מורה באקדמיה ע"ש רובין בירושלים ועובד עם קבוצת "תנועות".

חיבור ריקוד והופעה, הוראה ומחקר הם שלושה תחומים המופעלים מכוח כתב-התנועה אשכול-זכמן. מאז הומצא ועד היום גדל והולך מספר הרקדנים, החוקרים והמורים המאירים את הגוף באמצעותו ומשמרים בו מסורות ריקוד של עדות ישראל, מנתחים מסורות גופניות עתיקות וחדשות, מגלים דרכי הוראה חדשות ומחברים ריקודים ומעלים אידיאל של רקדן חדש, המאחד בתוכו כישורים גופניים ויכולת אנליטית, גוף, שכל, רגש ותבונה.

לאור ההתפתחות הגדולה שנעשתה, יש להניח שהפעילות תתרחב בתחומים הקיימים ובתחומים נוספים, לא רק בזואולוגיה, אלא אף מחקר בתחומי התנהגותו של האדם ובהתפתחותו המוטורית. מחקרים להבנת המורכבות התנועתית

אולפן למחול מטה אשר

מנהלת אמנותית: יהודית ארנון

רכז חינוך איזורי: עמוס טל

קיבוץ געתון, ד"נ מעלה-הגליל 25130

טל' 04-923009

מורים אורחים

מאיר לוורן
אסתי קינן
אלכסנדר גאורגאקופולוס

צוות המורים

זהרה נחשול
חנקה פראן
רחמים רון
דבורה יעקובי
יעל זבולון
אורלי בן-בסט
מיכה ברעם
יהודית ארנון
שפרה ארצי
דורית גסנר
אילנה ליבן
יעל כנעני
ד"ר רונית לנד
יעקב חפץ

המקצועות הנלמדים

באלט קלאסי
מחול מודרני
תנועה
הכרה גופנית
כתב-תנועה (אשכול-זכמן)
קומפוזיציה, יצירה
תולדות המחול
אמנות
מוסיקה
אנטומיה
דרמה

באולפן לומדים ילדים מכתה ג' ומעלה.

במסגרת האולפן פועלת סדנת מחול במשך כל ימות השבוע כהכנה לריקוד מקצועי. מתקבלים תלמידים לסדנת המחול לשנתיים, לאחר לימוד קודם במחול.

מזכירת אולפן: נורית לשד
אסיבת: דבורה אבשלום